

SZÓBELI CIVILIZÁCIÓK

VANSINA, Jan

Az Afrikai civilizációk a Szaharában és a sivatag déli részén nagyrészt a szóbeliség civilizációi voltak, még ott is, ahol létezett írásbeliség, mint például Nyugat-Afrikában a tizenhatodik századtól, csak néhányan tudtak írni és az írott szó csekély jelentőséggel rendelkezett egy társadalom alapvető gondolkodásában. Helytelen volna a szóbeli társadalmak civilizációjának jelentőségét csökkenteni csupán az írás hiánya miatt, és állandósítani az írástudó vele született megvetését az írástudatlan felé, amely megtalálható több mondásban is, mint ahogy egy kínai közmondásban: „A leghalványabb tinta is többre becsülhető, mint a legerősebb szó.” Ha így tennénk, az teljes semmibe vétele lenne ezeknek a szóbeli civilizációknak. Egy tanuló, akit beavattak egy ezoterikus tradícióba így fejezte ezt ki: „A szó hatalma örületes. Ez köt össze minket, és a titkok közzététele megsemmisítene bennünket” – mert a szó megsemmisíti a közös titkot, ezzel rombolva össze a társadalmi azonosságot.

Az a kutató, aki szóbeli tradíciókkal foglalkozik, alaposan meg kell értenie, és el kell fogadnia a szóbeli civilizáció beszéddel kapcsolatos magatartásmódját. Ez teljesen különbözik az írástudó társadalmakétól, amely minden fontos adatot írásban rögzít. Valamely szóbeli társadalom a beszédet nem csak a mindennapi kommunikációra használja, hanem arra is, hogy megőrizze ősi bölcsességeit, melyeket kulcsfontosságú kijelentéseknek, vagyis szájhagyománynak nevezünk. E hagyomány valójában meghatározható, mint generációról generációra szóban továbbadott történetek összessége. Majdnem mindenhol titokzatos ereje van a szónak, mert ezek keltik életre a körülvevő világ dolgait. Legalábbis a legtöbb afrikai civilizációban ez a helyzet. A Dogon-ok fejezték ki ezt a névlegességet a legvilágosabban, mivel minden szertartásban valaminek a neve az magát a tárgyat jelenti, és mondani valamit egyenlő a cselekvéssel.

A szóbeli megközelítés egy fajta magatartás a valóság felé és nem a gyakorlat hiánya. Ezek a szóbeli tradíciók érthetetlenek a mai történész számára, aki annyira el van árasztva írott bizonyítékok tömegével, hogy fejlesztenie kell gyors olvasásának technikáját; azonban számíthat a tények folyamatos ismétlésére különböző formákban, melyek segítenek ezek megértésében. A tradíciók megkívánják az eredethez való folyamatos visszatérést. A Zaire-beli Fu Kieu-nak igaza van, mikor azt állítja, naivitás azt hinni, hogy egy szóbeli szöveg egyszeri vagy kétszeri elolvasása elegendő annak megértéséhez. Egy szöveg többszöri

meghallgatást, fejből való tudást és belső emésztést igényel, mint egy vers, és óvatos megfigyelés szükséges ahhoz, hogy észrevegyük a sokféle különböző jelentését, különösen, ha fontos közlésről van szó. A történésznek ezért meg kell tanulnia lassabban dolgozni, hogy visszatükrözze és megtalálja az útját az idegen képek és ábrázolások rendszerében, mivel a hagyományok gyűjteménye egy társadalom közös emléke, amely saját magát magyarázza meg önmaga számára. Sok afrikai diák, mint Amadou Hampate Ba vagy Boubou Hama sokatmondóan fejezte ki ezt az okfejtést. A történésznek meg kell tanulnia, hogyan gondolkodnak ezek a szóbeli társadalmak, mielőtt lefordítaná ezek szóbeli örökségeit.

A szóbeli tradíciók természete

A szájhagyományt meghatároztuk, mint történetek továbbadását szóban, egyik generációról a másikra. Különleges tulajdonságai azok, melyekben különbözik az írott forrásoktól, melyek ennek szóbelisége és továbbadásának módjai. A szóbeli hagyomány bonyolult, és nem könnyű olyan definíciót találni, amely minden szempontot takarna. Az írott feljegyzés egy tárgy: egy kézirat, egy cserép vagy emléktábla. De egy szóbeli emlék sokféleképpen meghatározható, mert az elbeszélő megszakíthatja mondandóját, kijavíthatja saját magát, újra kezdheti, és így tovább. Ezért egy elbeszélés többértelmű meghatározása a következő lehetne: minden olyan elbeszélés, amelyet egy személy múltbeli egyedülálló események sorozatáról mondott, feltéve, ha az a személy nem jutott hozzá új információhoz a különféle állítások között. Ebben az esetben a továbbadás be lenne szennyezve és egy új hagyománnyal néznénk szembe. Néhányan, olyan szakemberek, mint a griotok ismernek ilyen tradíciókat, melyek több különböző események sorozatát vonultatják fel. Léteznek olyan ismert esetek, amelyben egy személy két különböző hagyományt mesél el ugyanarról a történelmi eseményről. Ruandai adatközlők két változatot kapcsoltak a tutszikra és hutukra vonatkozó adott hagyományhoz: az egyik szerint a tutszik őse a mennyből esett a földre, ahol találkozott a hutukkal, a második szerint a tutszik és a hutuk testvérek voltak. Két teljesen különböző szájhagyomány ugyanazokkal az elbeszélőkkel ugyanarról a témáról. Ezért lett belefoglalva a kifejezés „egyedülálló események sorozata” az elbeszélés definíciójába. Végül pedig mindenki ismeri azt az esetet, amelyben a helyi adatközlő egy összetett történetet mesél el, általa ismert különféle hagyományokra alapozva.

A szájhagyomány egy örökül hagyott üzenet egyik generációról a másikra. Azonban nem minden szóbeli információ szájhagyomány. A szemtanúk szóbeli elbeszéléseit először is ki kell válogatni. Ennek nagy értéke van, mert ez egy közvetlen forrás, nem továbbított, így a tartá-

lom elferdítésének kockázata minimális. Valójában minden érvényes hagyománynak egy szemtanú leírását kellene alapul vennie. A szóbeszédet ki kell zárni, mert bár természetesen üzenetet közvetít, a meghatározás szerint közvetett hallomásból ered. Ezért a szájról szájra terjedő tulajdonság és, mint ilyen annyira elferdített válhat, hogy egy adott esemény népi reakciója lehet az egyetlen értéke. Ez is egy új hagyományhoz vezethet, későbbi generációk ismétlése által. Végül, létezik a valódi tradíció, amely bizonyítékot továbbít a jövő nemzedékének.

A hagyományok eredete ezért alapulhat szemtanúk beszámolóján, egy szóbeszédén, vagy egy új alkotáson, amely különböző, már létező szóbeli szövegek összekapcsolásán alapszik, és így alkalmas új üzenet létrehozására. De csak azoknak a hagyományoknak van igazi értéke, amelyek szemtanúk leírásán alapulnak. Iszlám történészek értették ezt meg igazán. Kifejlesztettek egy bonyolult technikát a különböző Hadith-ok, vagy hagyományok értékének meghatározására, amelyek tartalmazzák a Próféta társai által rögzített szavait. Idővel a Hadith-ok száma óriási lett, és szükséges volt kihagyni azokat, amelyeknek a tudósító személyét, aki írásban rögzítette ezeket a Próféta egyik társának, nem sikerült lenyomozni. Minden egyes láncszemhez az Iszlám krónika kidolgozott egy valószínűségi és egy hihetőségi ismertetőjelet, amely megegyezik a mai történelmi kritika által használtakkal. Ismerhette-e a közvetítő tanú a hagyományt? Érthette-e? Érdekében állhatott elferdíteni ezeket? Tovább adhatta-e és, ha igen mikor, hogyan és hol?

Észrevehető lesz, hogy az itt megadott hagyományok meghatározásának korlátozása nem tartalmaz mást, mint a szóbeliséget és a szóban való továbbítást. Ezért ez nem csak bizonyítékot, mint egy királyság krónikáját vagy egy társadalom töredékének leszármazását tartalmazza, amely tudatosan leírta a múlt eseményeit, de az egész szóbeli irodalmat is. Az utóbbi részleteket mutat, és nem tudatos megnyilvánulásuk által értékesebbek, egyben fontos forrásai az eszméknek, értékeknek és ezen társadalmak történelmének.

A hagyományok irodalmi munkák is és így is kell tanulmányozni őket, ahogy egy adott kultúra társadalmi közegét is, amely alátámasztja annak minden megnyilvánulását. Ez az oka, amiért a következő rész folyamatosan foglalkozik irodalmi kritikával, társadalmi és kulturális kérdésekkel, mielőtt tovább lépne a kronológia problémákra és a hagyományok általános értékelésére.

A hagyomány mint irodalmi mű

A szóbeli társadalmakban a legtöbb irodalmi mű, hagyomány és minden tudatos hagyomány, szóbeli megnyilatkozás. Mint minden kifejezésben, az irodalmi forma és ismertetőjel befolyásolja az üzenet tar-

talmát. Ez a legfőbb ok, amiért a hagyományokat az irodalmi szerkezetek tanulmányozásának általános keretébe kell helyeznünk, és ily módon kell ezeket kritikai szemmel értékelni.

Az első probléma az üzenet valódi formája. Négy alapvető forma létezik, kétféle létező elv kombinációjából adódóan. Néhány esetben a szavakat kívülről megtanulták, más esetekben ezek a zeneszerző választásától függtek. Néhány esetben sajátos szabályok sorozatát helyezték a mindennapi nyelv használatára. Máskor nem létezik ilyenfajta megkötés. Ezt mutatja a következő táblázat:

Tartalom

	Meghatározott	Szabadon választott
Megadott forma	Vers	epikus vers
Szabad forma	Formula	Elbeszélés

A vers kifejezés csak egy jelölés, amelybe minden beletartozik, amit fejből mondanak, és sajátos szerkezettel rendelkeznek, akárcsak a dalok. A formula kifejezés egy megjelölés, mely gyakran közmondásokat, találós kérdéseket, imádságot, leszármazási ágakat foglal magába, úgyszólván mindent, amit kívülről tudnak és amelyeket semmilyen elrendezési szabály nem irányít, kivéve az általános nyelvtani szabályokat. Mindkét esetben ezek a hagyományok tartalmazzák nem csak az üzenetét, hanem valódi szavait is. Elméletileg az eredeti őstípus így összeállítható hasonlóan az írott forrásokhoz. Történelmi viták születnek a szavakról is, nem csak az üzenet általános értelméről. Ez gyakran megtörténhet a formulával, a versekkel már ritkábban, hogy lehetetlen összerakni az eredeti anyagot a túl sok hozzáadás, beszúrás miatt. Például lehetséges kimutatni, hogy egy család jeligéje más jeligékből kölcsönvett sorozatok terméke anélkül, hogy képesek lennének azonosítani a szavak eredeti és pontos formáját. Könnyű felismerni, hogy a formula miért annyira alkalmas a beszúrára. Valójában nem létezik hivatalos szabály, amely akadályozná ezt a folyamatot.

Másrészről az általánosan meghatározott források a legértékesebbek, mert ezek a legpontosabban továbbadtak. Gyakrabban csak néhányuk tudatos célja a történelmi információk továbbadása. Mitöbb, valószínűleg ebben az esetben találkozunk régies kifejezésekkel, néha megmagyarázhatatlanokkal. Jelentésük felfedezhető a bantu nyelvekben, mert jó esély van arra, hogy egy szomszédos nyelv megőrzött egy a vizsgált nyelv által használt azonos szótövet. Máshol a tudósító beszámolójára kell támaszkodnunk, aki megismételhet egy hagyományos elbeszélést, vagy újat találhat ki. Különösen szerencsétlen, ha ez a fajta

rögzítés költői utalásokkal, rejtett képekkel, vagy különböző jelentésekkel bíró szavak játékaival kevert mű. Nemcsak, hogy lehetetlen megérteni egy ilyen elbeszélést magyarázó szöveg nélkül, de gyakran előfordulhat, hogy csak az író érti a jelentés minden árnyalatát. A magyarázó szövegbe azonban nem foglal bele minden, a vers továbbadását kísérő változást. ez a sajátosság széleskörben elterjedt, különösen a dicshimnusz versekben vagy dalokban, délen Sotho, keleten (a tavak vidékén), Közép-Afrikában (Luba, Kongo), vagy Nyugat-Afrikában (Ijo).

A meghatározás „epikus mű” azt jelenti hogy a zeneszerző megválthatja saját szavait előírt szabályok keretén belül, mint például a rímek, a hangsúly, a szótag-mennyiség és így tovább. Ezt az irodalmi formát nem szabad összekevernünk a hosszú hős eposz művekkel, mint Sundjata elbeszélései, Mwindo (Zaire) és sok más. Ebben az esetben a hagyomány tartalmazza az üzenetet és az előírt keretet, semmi egyéb. Gyakran azonban találunk jellegzetes sorokat az úr kitöltésére, vagy csak egyszerűen arra, hogy emlékeztesse a zeneszerzőt a hivatalos keretre, a környezetre. Néhány ilyen sor valószínűleg az epikus versek alkotásának idejéből származik. Vajon léteznek-e ilyen hősköltevények Afrikában? Szerintünk igen, és szerintünk néhány Rwanda-i költői forma különösen úgy, mint a Fang (Kamerun-Gabon) dalos meséi bele esnek a kategóriába. Itt meg kell jegyeznünk, hogy lehetetlen újra összeállítani ezen epikus költemények igazi őstípusát, mert a szavak kiválasztása a szerzótől függ. Azonban a formai követelés akkora, hogy valószínűleg minden verziója egyetlen művön alapszik. Egy-egy verzió tanulmányozása legalábbis gyakran ezt mutatja.

Az utolsó kategória az elbeszélés, amely a legtöbb korszak tudatos történelmi üzenetét tartalmazza. Itt a zeneszerzőre hagyott szabadság számos kombinációt eredményez, több átdolgozást, az epizódok átcsoportosítását, leírások részletezését, fejlődést stb. Ilyenkor válik még nehezebbé az eredeti mű összeállítása. A szerző teljes szabadságot élvez, de csak irodalmi szempontból. Társadalmi környezete esetenként ráerőltethet egy merev ragaszkodást az eredeti formákhoz. Ezen nehézségek ellenére felfedezhető egy kevert hagyomány eredete, azáltal, hogy összegyűjtjük minden fajtáját azokkal együtt, melyeket történelemnek vélünk, és melyek variációi szomszédos népektől erednek. ezért, néha a történelem világának alig érzékelhetősége miatt, egy elképzelt világot vélünk felfedezni, ezenkívül kihagyjuk azokat a variációkat, amelyek nem szemtanúk leírásán alapszanak. Ez a kritikai megközelítés nélkülözhetetlen.

Minden szóbeli irodalomnak megvan a saját irodalmi formákba való felosztása. A történész nemcsak hogy törekszik megtanulni a formák jelentőségét az általa tanulmányozott kultúra számára, de arra is, hogy összegyűjtsön legalább egy jellemző mintát mindegyikből, mert mindben található történelmi információ, és azon szájhagyományok, melyek különösen érdeklők könnyebben érthetők az eredeti szövegekör-

nyezetben. A belső osztályozás értékes utalásokkal szolgálhat. Így felfedezhetjük, hogy vajon egy irodalmi mű terjesztői megkülönböztettek-e például történelmi és egyéb leírásokat.

Az irodalmi formák is megkötéseknek vannak kitéve, amelyek ismerete szükséges ahhoz, hogy megértsük egy mű igazi jelentését. Itt már nem a hivatalos szabályokra kell gondolnunk, hanem a költői szabadság által kiválasztott kifejező módra, kifejezésekre, a nem mindennapi előszavakra. Közelebbről kell megfigyelnünk a szavakat és kifejezéseket, melyeknek sok különböző jelentése van. Mi több, a kulcsfontosságú fogalmakat, amelyek a társadalmi szerkezettel, világnézettel állnak kapcsolatban, és gyakorlatilag lefordíthatatlanok azon irodalmi környezet fényében kell értelmezni, melyekben feltűnnek.

Természetesen lehetetlen mindent összegyűjteni. A történésznek ezért kötelező gyakorlati kívánalmakat is számításba vennie, és ennek következményeként nem lesz majd túlságosan törekvő, ha már birtokában van minden egyes irodalmi formának egy jellemző példánya.

Csakis egy tanulmányozott etnikai csoporthoz, vagy ezekhez hasonló csoporthoz tartozó különféle beszámolók kategorizálásával lehet megkülönböztetni, nem csak kedvenc képeket, kifejezéseket, de olyan epizódokat is, mint azok a leírások, melyeket vándorló legendáknak nevezünk (Wandersagen). Mint például a Tanganyika-tópartjáról származó Luba leírás, amely elmeséli, hogyan szabadult meg egy főnök egy másiktól, meghívva őt, hogy üljön egy szőnyegre, amely alatt gödröt ástak és fenekére hegyes lándzsákat állítottak fel, így gyilkolva meg a nem kívánt személyt. Ugyanez a forgatókönyv megtalálható nem csak a Nagy-tavaktól az óceánig, de a Liptako-i Fula (felső Volta) Hansa (Nigéria) és a Mossi -i Yatenga között is. Egyértelmű ezen leírások formáinak fontossága. Sajnos nincs tulajdonunkban hasznos referencia könyv, mely ezekkel foglalkozna, bár H. Baumann megemlíti számos különböző nép eredetének leírásában előforduló témákat. Itt az idő, hogy gyakorlati katalógusokat írjunk le, hogy felismerhetővé váljanak ezek a sablonok. Az úgynevezett népi motívummutatók nehezen kezelhetőek és homályosak, mert jelentéktelen tulajdonságokra vannak alapozva és véletlenszerűen lettek kiválasztva, amíg az afrikai leírásokban az epizódok természetes egységeket jelölnek – ez gyakran jellegzetesebb és szélesebb körű, mint egy motívum, amely így egy katalógusban könnyebben felismerhető. Mikor egy ilyen fajta eredeti téma összeütközik, nincs jogunk elvetni az egész szájhagyományt még azon részeit sem, amelyek ilyen események sorozatát tartalmazzák. Talán magyarázatra szorul miéért az eredeti, vagy törzs téma elnevezés. Az említett esetben ez egyszerűen azt magyarázza milyen módon tette el láb alól az egyik főnök a másikat. Ez mellett leírja, a történet részleteit is, ami csak egy kitaláció, de szórakoztató. Általában az ilyen fajta témakörök olyan magyarázatokat és hozzászólásokat tartalmaznak, melyek tökéletesen érvényes információ alapulhatnak.

Egy irodalmi kritika számításba veszi, nemcsak a hagyomány szó szerinti és tervezett jelentéseit, de a formális üzenet kifejezésére kivett szabályokat is. Ez értékeli ennek eltorzult esztétikai hatásait, ha létezik ilyen – és gyakran létezett. Végülis a múlttól szóló üzenetek sosem lehetnek unalmasak! Itt jelentkezik, hogy az előadások társadalmi megjelenítéseinek megfigyelése visszatükrözi a hagyomány döntő fontosságát. Inkább hívjuk ezeket előadásnak, mint újjáteremtésnek, mert legtöbb esetben egy esztétikai elem is közre játszik. Ha az esztétikai kikötés elsőbbséget élvez az újjáteremtés pontossága felett, erős esztétikai eltorzulás jelentkezik, mely tükrözi a közönség ízlését és a hagyományt továbbadó személy művészetét. Még ha ez nem is így van, megtalálhatók olyan beszámolók, amelyek felruházzák a hagyományokat egy arra jellemző tartalommal a jelen levő művészi szabványokba burkolva. Példaként vegyünk egy elbeszélést, melynek epizódjainak sorozata a tetőpont felé halad, ami a fő cselekményt alkotja, míg mások kifinomult ismétléseket alkotnak, vagy csak átváltásokat a leíró rész egyik részéből a másikba. Mint általános szabályt elmondhatjuk, hogy egy beszámoló minél jobban alkalmazkodik a kiválóság általános modelljéhez, és minél jobban szereti a közönség, annál jobban elferdítetté válhat. Különböző variációktól néha meg lehet különböztetni a helyes változatot azáltal, hogy az ellenkező irányban fut a többi mintával, hasonlóan egy olyan változathoz, mely az ellenkezőjét állítja a szájhagyomány társadalmi funkciójáról, amely így igazabbá válik, mint a többi. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy nem minden szóbeli előadó tökéletes. Van néhány rossz közöttük, és ezek változatai nem túlságosan kellemes előadások. Ráadásul a közönség magatartása, mint az előadás közege sem különösebben művészi esemény. Mindezeket felül ez egy társadalmi esemény, és kötelességünk a szájhagyományt e környezetben vizsgálni.

A tradíció társadalmi kerete

Minden, amit egy társadalom fontosnak tart ahhoz, hogy intézményeit zavartalanul irányítsa, hogy érthető legyen a különböző társadalmi osztályok szerepe, az emberek jogai és kötelességei, óvatosan átörökölt. Egy szóbeli társadalomban mindezt a szájhagyományban őrzik, míg az írástudó társadalmak ezeket az információkat írásban rögzítik és szájhagyományaikban kevés emlék marad fent. Ez a tény volt az oka annak, hogy történészek írástudó társadalmaktól sokáig azt hitték, hogy ezek a hagyományok tündérmesék, gyerekdalok, vagy gyerekjátékok.

Minden társadalmi intézménynek és minden társadalmi csoportnak megvan a maga azonosságtudata egy tradíció kollektív előadásaiban megtestesülve, és a múlttal társulva, ami leírja és igazolja azt. Ezért

minden hagyománynak megvan az ún. társadalmi felszíne, egy kifejezés, amely H. Monit-tól lett kölcsönözve. Társadalmi felszín nélkül egy hagyományt többé nem lehetne tovább adni, és funkció nélkül maradván elvesztené okát a fennmaradáshoz, így az intézmény mely alátámasztja azt végül teljesen elfelejtené.

Valakit megkísérthet, hogy kövessen néhány diákot, akik úgy vélik, hogy a természet, vagy egy adott társadalom történelmi hagyománygyűjteményének körvonala előre levezethető lehet típusokba való osztályozások alapján, úgymint államok, állam nélküli társadalmak stb. Az igaz, hogy a különböző afrikai társadalmak durván osztályokba sorolhatóan ilyen címek alatt, könnyen kimutatható, hogy ezek a típusok feloszthatóak végtelen számú alosztályokra, mert minden társadalom különböző, és az előírt feltételek önkényesek és korlátozottak. Nincs két egyforma, vagy akár részleteiben hasonló állam. Óriási különbségek vannak a Masai (Kenya-Tanzánia), Embu (Kenya), Meru (Kenya) és Galla (Kenya-Etiópia) keretei között, bár mindegyikük besorolható, úgymint kor-csoport társadalmak és Afrika ugyanazon területén helyezkednek el. Ha egy ún. családi sokaságon alapuló, kisebb csoportokból álló, államiság nélküli társadalmat kívánunk vizsgálni, azt gondolhatjuk, hogy Gouro (Elefántcsontpart) jó példa erre. Arra számítanánk, hogy csak leszármazottak és nemzedékrend történeteit tartalmazó elbeszéléseket találunk. Ez így is van. De akár felfedezhetjük egy eltűnt társadalom, utókorra hagyott titokban őrzött történelmét. A zambiai tonga esetében megtalálhatjuk leszármazottak történetét, de az esőcsinálók által vezetett központi rituálék történeteit is. Nincs olyan társadalom, mely ne tudna ilyen meglepetést okozni. Az államok között a legkülönösebb eset kétségtelenül a Teke (Tio) királyságé, ahol a királyság hagyományai nem vezethetőek vissza két generációnál tovább, bár azt hinnénk, hogy ezen királyságoknak nagyon régóta fennálló hagyományai vannak. Mitöbb, sokkal tovább nyomonkövethetőek a nemesi hagyományok varázslatos szimbólumai, mint a királyi szimbólumok. A hagyomány értékének gyors általánosítása még mindig uralkodó és teljesen helytelen tendencia ezek túlzott leegyszerűsítésére. Adott hagyományok arculata csak úgy határozható meg, mint utólagos.

Az egyértelmű, hogy szájhagyományokkal telített funkciók hajlamosak eltorzítására. Lehetetlen leírni e funkciók teljes listáját részben, mert egy hagyománynak számos különböző feladata lehet, és szerepet játszhat a jól meghatározhatótól a meghatározhatatlanig, de főként, mert maga a szó funkció zavarba ejtő. Leggyakrabban arra használják, hogy leírjanak mindent, ami erősíti, vagy fenntartja az intézményt, melytől függ. Mivel a kapcsolat nem megfogható, a képzelet létrehozhatja funkciók végtelen listáját. Azonban elég könnyű megkülönböztetni néhány szemmel látható, vagy rejtett, a szájhagyomány által teljesített célt. Például vannak azok a „mitikus okiratok”, dinasztiaiák történelmei, leszármazási rendek, királyok listái, melyek nem többek,

mint íratlan szervezetek. Kitágíthatjuk ezt a kategóriát, belefoglalva minden olyan hagyományt, amely kapcsolatban áll a közösség jogi ügyeivel, például azokkal, amelyek támogatják a köztulajdonhoz való jogot. Ezek általában hivatalos hagyományok annyiban, hogy egyetemes érvényességet követel a társadalom számára. Azok az egyéni hagyományok, melyek kapcsolatban állnak más hagyományokba helyezett csoportokkal vagy intézményekkel, kevésbé lesznek megőrizve, mert ezek kevésbé fontosak, de gyakran valóságosabbak, mint a többi. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy az egyéni szájhagyományok hivatalosak ama csoport számára, mely továbbítja azt. Így egy család történelme összehasonlítva az egész állam történelmével, magán, és amit az államról elmond, az kevésbé áll az állam befolyása alatt, mint egy hivatalos közösségi hagyomány. De a családon belül a magán tradíció hivatalossá válik. Ezért mindenre így kell tekintenünk, ami a családdal kapcsolatos. Ezáltal láthatjuk, miért lehet segítségünkre a családi, vagy a helyi történelem használata ahhoz, hogy tisztázni tudjuk az általános politikai történelem egyes pontjait. Ezek mondanivalója kevésbé tárgya torzításoknak, így hatásos segítség lehet a hivatalos hagyományok kijelentéseinek ellenőrzéséhez. Másrészről viszont, minthogy ezek csak alsóbb rendű csoportokra vonatkoznak, továbbításuk gyakran hiányos gondoskodásban és mélységben, ahogy ezt számos létező változatban láthatjuk.

Más hagyományos funkciók között röviden említhetjük a vallási és liturgikus (szertartások); magánjogi, esztétikai, oktató és történelmi példákat is; a közbeszólások titkos szóbeli rögzítésének funkcióját és amit az antropológusok mitikus funkciónak hívnak. A szerepek és az irodalmi forma együttesen alkot egy érvényes tipológiát, amely lehetővé teszi, hogy a történészek általánosan értékeljék a lehetséges eltorzításokat egy adott forrásban, és hogy utalhassanak a továbbörökítésre is. Figyelembe véve azokat a típusokat, melyek a kiválogatás után maradnak, megkülönböztethetünk neveket, címeket, jelszavakat, jeligéket, szertartásos formulákat, tanító formulákat (közmondások), helyneveket, személynéveket, leszármazási ágakat stb. Alap formájukból következően osztályozhatjuk ezeket, mint példák a formulára. Történelmi, dicshimnusz, liturgikus vagy ünnepélyes, vallási, személyes (lírai és más) versek, mindenféle dalok (altatódalok, dolgozó, vadászó és kenu dalok stb.) ebben az értelemben versnek mondhatók. Az epikus költemények, egy alapforma néhány verssel bemutatva azok, melyek nem egyeznek a fogalom mindennapi jelentésével. Végül az elbeszélés általános leírást tartalmaz, legyen az történelmi, vagy más, helyi, családi, epikus, etiológiai és esztétikai, vagy személyes emlékek leírása. Ebbe belefoglalhatunk jogi eseteket, melyek ritkán továbbítottak szóban, hozzászólások a szóbeli rögzítésekhez és alkalmi feljegyzésekhez, melyek lényegében kérdésekre adott rövid válaszok, mint például:

„Hogy kezdtünk el kukoricát termesztetni?“, „Honnan valók a táncosok maszkjai?“ stb.

Ebből a listából azonnal látható, mi lehet az elferdítés ezekben a formákban. De azt is meg kell mutatnunk, hogy egy ilyen cselekedet valójában megtörtént-e vagy hogy mekkora az elferdítés lehetősége. Gyakran lehetséges megmutatni, hogy egy tradíció érvényes, mert nem szenvedett változtatásokat. Például egy nép állításának, hogy fiatalabb, mint egy másik, vagy egy királyi krónika által bevallott vereségnek, vagy egy adott formulának, melynek le kellene írnia egy ország fizikai és emberi földrajzát, már nincs köze a mai valósághoz. Ezekben az esetekben a vizsgálat kimutathatja a szájhagyomány érvényességét, mert ellenállt az egyenlősítő folyamatnak.

Goody és Watt kifejtik az írástudás jelenségéről írt munkájukban, hogy egy szóbeli társadalom folyamatosan és automatikusan halad a homeosztázis (az élő szervezeteknek a változó külső és belső körülményekhez való alkalmazkodó képessége) felé, amely a közös emlékezetből kitörök – itt a „szerkezeti amnézia” kifejezést használva – minden olyan ellentmondást, amely a hagyomány és a társadalom arculata között van. De a feljebb idézett esetek azt mutatják, hogy a homeosztázis csak részleges. Ezt követően egy hagyomány történelmi értékét nem lehet nagymértékben visszautasítani csak azért, mert adott szerepet játszanak, ezért minden hagyományt szociológiai kritika alá is kell vetni. Ugyanebben a munkában azt állítják, hogy a szóbeli társadalmak kultúrája homogenizált, hogy úgy mondjam, minden felnőtt tudása körülbelül ugyanaz. Ez viszont nem teljesen igaz. Kézművesek és politikai, jogi és vallási szakértők tudnak sok olyan dolgot, amit az azonos etnikumú csoportba tartozó kortársaik nem tudnak. Minden etnikai csoportnak megvannak a maga gondolkodói. A kubaiak (Zaire) között például talákoztunk három emberrel, akik a szimbólumok ugyanazon rendszerét véve alapul, kidolgoztak három különböző filozófiát, és úgy sejtjük, hogy ez szintén igaz a dogonokra. Tekintettel a hagyományokra azt találjuk, hogy sok csoportnak van titkos, ezoterikus hagyománya, melyek egy adott csoport kiváltságai, és vannak a közösség ezoterikus hagyományai. Például az asanti királyi család ismerte eredetük titkos történetét, míg a közösség csak egy hivatalos formáról tudott. Rwanda-ban csak a Biiru szakemberek ismerték a királyi szertartásokat, és még így is csak akkor tudták az összeset, mikor együtt voltak, hiszen minden ember csak egy-egy részletet ismert. Titkos gyakorlatok és hagyományok megtalálhatók majdnem minden megemlékező történelmi fesztiválon Nigériában, és Afrikán keresztül majdnem minden királyi trónra való léptetés szertartásán. Ez vajon azt jelenti, hogy az ezoterikus hagyományok szükségszerűen pontosabbak, mint a közönség számára hozzáférhető hagyományok? Ez a szövegkörnyezettől függ. Végülis az ezoterikus hagyományok is el lehetnek ferdtíve kényszerítő okok eredményeképpen, amely ellentmondást nem tűró,

hiszen a csoport, amely birtokában van ennek a titoknak, kulcsfontosságú szerepet játszik a társadalomban. Ki kell emelnünk azt a tényt, hogy csak nagyon kevés titkos hagyomány ismert, mert a régi rendszer, melyben ezek gyökereznek még nem tűnt el teljesen. Azok, amelyeket ismerünk olyan társadalmakból valók, amelyekben jelentős negatív változás történt, és ezek hagyományai nyom nélkül eltűnnek. Azonban a birtokunkban lévő részletekből biztosan állíthatjuk, hogy a Yoruba-i Ogboni-i hagyományokat annyira megváltoztatták, hogy már nem tartalmaznak értékelhető üzenetet az Ogboniak eredetéről, míg Biiru-i hagyományok például sokkal értékesebbnek tűnnek. Ez ezoterikus tulajdonságának köszönhető, nem céljának. Az előbbi jogosultságot ad egy kis csoportnak, amely jelentős hatalommal bír, míg az utóbbi csak emlékeztető a gyakorlati szertartásokról.

Minden hagyománynak megvan a saját társadalmi arculata. Hogy hagyományokat találjon és vizsgálja ezek továbbításának minőségét, a történésznek meg kell ismernie, amennyire csak tudja az általa tanulmányozott társadalmat. Figyelembe kell vennie minden intézményt, hogy a szokásokat elkülönítse, ahogy meg kell vizsgálja minden történelmi információ irodalmi formáját is. A társadalom vezető csoportja az, amely tulajdonában tartja a hivatalos szájhagyományokat, és amelyek továbbadása gyakran olyan szakértők által történik, akik emlékezést segítő eszközöket (gyakran dalokat) használnak, hogy emlékezzenek az anyagra, amelyet tanultak. A hagyomány néha ellenőrzött egy kartárs által a magánpróbákon, vagy olyan nyilvános fellépéseken, amit fontos ceremóniának tartanak. A szakértők azonban nem mindig tartoznak a vezető csoporthoz. Ez igaz a genealógusra, a főnökök vagy királyok dobosaira, a sírok őrzőire, és a nemzeti vallás papjaira. De léteznek szakértők más szinten is. A Xhosa-k (Dél-Afrika) között vannak nők, akik szórakoztató ntsomi történetek előadására szakosodtak. Vannak, akik értenek ugyan ehhez, de mégsem szakosodtak rá. Ők általában csak részt vesznek népszerű szórakoztatásokban. Néhány vallási rítus előadói szakértővé válnak szájhagyományokban is. A Shona nép mhondoro (Zimbabwe) ismerik az ő őrzésükre bízott lelkek történetét. Néhányan akárcsak a gsottik, trubadúrok, akik mindenféle hagyományt összegyűjtenek, és a közös megegyezésen alapuló variációkat előadják olyan alkalmakkor, mint házasság, haláleset, vagy egy főnök háza táján tartott vacsora. Ritkán esik meg, hogy nem találunk szakosodást, legyen szó a föld történetéről, vagy családról. Mindig akadnak olyanok, kiknek magasabb társadalmi helyzetük van (pl. a Burundi-i abashinga ntahe a földműveléssel kapcsolatos dolgokkal foglalkozik), vagy különleges képességgel vannak megáldva, és vannak, akikre rábízják a tradíciók megtanulását és továbbadását. Az utolsó kategóriája a jobban informált személyeknek – aligha nevezhetnénk őket szakértőknek – azokat tartalmazza, akik jelentősebb történelmi helyek köze-

leben élnek. Olyan helyek közelében élve, ahol csata vagy más fontos esemény lezajlott, hozzásegítheti őket a könnyebb memorizáláshoz.

Egy társadalom arculatának vizsgálata lehetővé teszi még létező tradíciók felfedezését, hogy belehelyezve ezeket környezetükbe, olyan személyeket találjon, akiknek része van bennük, és így azok továbbítását is tanulmányozza. Ez a vizsgálat azt is lehetővé teszi, hogy felfedezzünk értékes utalásokat magukra az előadások gyakoriságára és formájára. A gyakoriság utalás lehet a továbbadás pontosságára. A dogonok (Mali) közötti Sigi szertartás minden évben, vagy még ritkábban előadott hagyomány. Ez felejtéshez vezet, és hacsak nincs valaki, aki megélt már két Sigi-t, képtelenség annak továbbörökítése. Sajnos ennek az esélye nagyon kicsi. Legalább 75 évesnek kell lennie ennek a személynek. Sejthető, hogy a Sigi tartalma jelentősebben meg fog változni, mint egy Dél-Nigériai hagyomány formája, melyet minden évben megismételnek. Másrészt, ez nem jelenti, hogy a gyakran ismételt előadások szükségszerűen hűek az eredetihez. Ez a kérdéses társadalomtól függ. Ha meg akarja őrizni a régi hagyományt változatlanul, akkor a gyakoriság segít ennek megőrzésében. Ez történik a varázslatos formulák esetében, amely egy biztos módszer a boszorkányűzésre. Ez magyarázza az okát annak, hogy miért helyeztek néhány, az eső elűzésére szolgáló Mboon (Zaire)-i formulát egy olyan archaikus földrajzi szövegkörnyezetbe, amelyben az említett dolgok már nem fedezhetőek fel a mai Mboon országában.

Ugyanakkor, ha egy társadalom nem tartja fontosnak a továbbörökítés pontosságát, a gyakori ismétlése egy hagyománynak sokkal károsabb hatással lehet, mintha ritkábban lennének bemutatva. Vegyük példának a népszerű elbeszéléseket. Mindegyiket ellenőrizni kellene az összegyűjtött variációk tanulmányozásával. Ezek száma a továbbadás hűségének visszatükrözése lehet.

Úgy tűnik, hogy a változások, melyek megtörténnek, hajlamosak növelni a homeosztázist az intézmény és a hozzátartozó hagyomány között; ebben Goody-nak és Watt-nak részben igaza is van. Ha változatok léteznek, és egy jól meghatározható irányt mutatnak, kikövetkeztethető, hogy melyek vannak legkevésbé kapcsolatban az intézmény céljaival és funkcióival. Ezek a legértékesebbek. Néha kimutatható, hogy egy hagyomány nem megbízható. Egy szájhagyománynak sokszor nincsenek variációi, vagy törzs témává vált, mint például a „Mi mindannyian X-ből származunk” mondat, ahol X tökéletesen megfelel a társadalom szükségleteinek, vagy ahol, ahogy a népszerű elbeszélés leírja, a variációk annyira eltérnek, hogy majdnem lehetetlen felismerni mi is alkotja azt, és mi különbözteti meg egyiket a másiktól. Ebben az esetben világossá válik, hogy a legtöbb variációt többé-kevésbé napjainkban alkották más híres elbeszélésekre alapozva. Ebben a két extrém esetben fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a variációk hiánya valójában megfelel egy társadalom erős motivációjának, és ezek szaporodá-

sa megfelel esztétikai szempontoknak, vagy a szórakoztatásra való igénynek, amely minden mást felülmúl. Máskor képesnek kellene lennünk megmutatni, hogy a kultúra nem tudatos jelentéstartalma anynyira homogenizálta a hagyományt, hogy az variációk nélküli állandósult témává vált. Ezt a kulturális hatást kell most megvizsgáljunk.

(ford.: Dániel Dóra)

A tradíció gondolati keretei

Gondolati kereten azoknak a tudatalatti gondolatoknak és képzeteknek az összességét értjük egy kultúrában, melyek hatnak a kifejezés különféle formáira, és ezzel együtt a világnézetet alkotják. Ez a gondolati keret társadalmanként változó. Alapjában véve viszonylag könnyű megismerni ennek a keretnek egy részét azáltal, hogy a forráskritika jól bevált módszereit alkalmazzuk a hagyományok összességére, és ezt összevetjük a kultúra más, főképp szimbolikus megnyilvánulásaival.

A hagyomány mindig idealizál; ez különösen igaz a költemények és elbeszélések esetében. Népszerű sztereotípiák jönnek létre. Minden történet afelé halad, hogy mintákat alkosson és végül mitikussá váljon, akár rendelkezik "igaz" tartalommal, akár nem. Ebből kifolyólag találkozunk az ideális viselkedés és az értékek bizonyos modelljeivel. A királyokról szóló hagyományokban könnyű megtalálni az általánosított karaktereket. Az egyik király "a varázsló", egy másik "az igazságos", megint egy másik "a harcos". Ez eltorzítja a tényeket: például néhány hadjáratot a harcos királyhoz kötnék, pedig valójában valaki más vezette őket. Ráadásul minden királyban megtaláljuk azokat a közös tulajdonságokat, melyek az uralkodásról alkotott ideális elképzeléseket szimbolizálják. Nem nehéz megtalálni más karakterek, például vezérek sztereotípiáit sem más társadalmaknál. Ilyen például a „kulturhérosz” általánosan elterjedt alakja, aki a káoszt rendezett társadalommá alakítja, vagy maga a káosz sztereotípiája, amikor egy világot szó szerint fordítva írják le. Az alapító hérosz alakjának több változata is ismert. Az Igala nép körében (Nigéria) néhány alapító vadász, mások királyok leszármazottai. Az előbbi szerzett rangot, az utóbbi örökölt vagy ráruházott státuszt jelöl. Több elmélet foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy miért van a rangnak ez a két fajtája. Boston szerint az első új csoportok hatalomra jutását jelenti, és a két státusz két különböző történelmi helyzetet jelenít meg.

Egy átfogó elméletnek azonban a társadalmi rangokhoz és státuszokhoz kapcsolódó értékek és ideák teljes rendszerét magába kéne foglalnia, melyek a társas viselkedés és minden átfogó rendszer alapjait képezik. Ez nem volt lehetséges egészen addig, amíg nemrég McGaffey felfedezte, hogy a Kongó nép (Zaire, Kongói Köztársaság) körében léte-

zik egy egyszerű és átfogó rendszer, mely a társadalomban betöltött négyféle szerepet egyesíti magában (boszorkány-gyógyító, főnök, próféta, jóvendőmondó). Könnyű felismerni benne a pozitív vagy negatív, általános értékeket: a nagylelkűség elismerését és a féltékenység mint a boszorkányág részének elvetését, valamint a sors szerepét – ezek olyan dolgok, melyeket azonnal fel lehet ismerni a benini Bight nép hagyományában, és a tavak vidékén. De ezek az értékek egyenként jelennek meg és nem ideák és képzetek egységes rendszerének részeként. Ugyanis az elképzelések és értékek csupán az ideális viselkedés irányelvei, melyek a mindenkitől elvárt viselkedést és szerepvállalást mutatják. A szerepek társadalmi helyzethez kötődnek, valamint olyan intézményekhez, melyek együttesen alkotják a társadalmat. Elméletileg tehát egy társadalmat részeire kell bontani ahhoz, hogy a viselkedési formákat, ideákat és értékeket vizsgálhassuk. A történészek ezt általában tudat alatt és felületesen teszik. Elkerülik a feltűnő csapdákat, ám akaratlanul is hajlamosak átvenni a rendszer egészére vonatkozó feltételezéseket. Nem tudják elkülöníteni forrásaikat a környezetüktől. Mi ezt nagyon is jól tudjuk, hiszen 18 évet töltöttünk azzal, hogy a Kuba nép (Zaire) hagyományait ily módon szétválasszuk.

A hagyományokat leginkább befolyásoló általános fogalmak között mindenképp létezik néhány megfoghatatlan kategória: idő, tér, történelmi igazság és kauzalitás. Van még néhány másik is, mint például a spektrum színekre való bontása, de ezek kisebb jelentőséggel bírnak. Minden ember egységekre bontja az időt, vagy emberi tevékenység, vagy társadalmi tevékenység alapján (strukturális idő). Az időnek mindkét formája mindenhol használatban van. A nappalt elválasztják az éjszakától és szakaszokra osztják munka vagy étkezések alapján; a tevékenységek összefüggenek a nap állásával, néhány állat hangjával amely szakaszokra osztja az éjszakát, és így tovább. A (hold)hónapok, az évszakok és az évek általában a környezet és a hozzá kapcsolódó munkák alapján definiálhatóak, de ezzel együtt számolnunk kell a strukturális idő egységeivel is. Még nálunk is: a hetet a társadalom ritmusa határozza meg, például a vásárok ismétlődése, ami gyakran kapcsolódik vallásos periodicitáshoz.

Az évnél hosszabb periódusokat egy kultuszba vagy korcsoportba való beavatás, uralkodás vagy generációk alapján számolják. A családi történelmet születések alapján lehet számolni, melyek valamiféle biológiai naptárat alkotnak. Utalások történnek kivételes eseményekre, mint például nagy éhínségek, állatvész, járványok, üstökösök, sáskajárások, de ez a katasztrófa-naptár többnyire rendszertelen és hiányos. Első látásra a számításoknak ez a fajtája nem sok segítséget nyújtanak kronológia felállításához; mégis úgy tűnik, hogy az ismétlődő események segítségével a relatív kronológia abszolút kronológiává alakítható, ha ismerjük a genealógiák, korcsoportok, uralkodások stb. gyakoriságát. Erre még visszatérünk.

A társadalmi emlékezet által átfogható leghosszabb időtartam közvetlenül kötődik a hagyományhoz kapcsolódó intézményekhez. Mindnek megvan a maga időtartama. A családi történelem nem megy vissza túl sokáig mivel a nagycsalád csak három generációt foglal magába és gyakran nincs érdeklődés a régebbi események irányába. Ebből következik, hogy az az intézmény megy vissza a legtávolabb az időben, amely a legtöbb embert foglalja magába. Ez igaznak bizonyult a klánok, hosszabb leszármazási vonalak, Masai típusú korcsoportok és királyság esetében. A szudáni szavannákon a Tekrur, Ghana és Mali királyságokról és birodalmakról szóló hagyományok, melyeket arab és szudáni szerzők örökítettek meg, a tizenegyedik századig nyúlnak vissza. Néha azonban minden intézmény ugyanarra az időtartamra korlátozódik, például a Teke nép körében (Kongói Köztársaság), ahol mindent az apa vagy a nagypapa ideig vezetnek vissza. Minden, még a királyi család története is "különös" és "szabályos" kategóriákba sűrűsödik össze, melyek közül az előbbi az apák, az utóbbi a nagypapák idejére utal.

Ez a példa is mutatja, hogy az idő formáinak megértése nagyon fontos. A tavak vidékén van rá példa, hogy az időre mint ciklusra tekintenek, de ahogy a ciklusok összekapcsolódnak spirális rendszer jön létre. Más kapcsolatban: minden társadalom gondolkodik korszakokban, mindenekelőtt a káosz és a történelem korszakaiban. Az idő sehol sem lineáris, például a Teke népnél sem. Bizonyos generációk között ismétlődik. A hagyományok megjelenítési formáinak következményei egyértelműek.

Kevésbé egyértelmű, hogy a tér megértése szerepet játszik ebben a kontextusban. Nagyon gyakori jelenség, hogy az emberek származását egy ismert helyhez vagy egy irányhoz kötik, legyen az szent vagy profán attól függően, hogy véleményük szerint az ember a profántól a szent felé halad-e vagy fordítva. Minden nép kialakította az irányok rendszerét a maga földrajzában. Gyakran a folyók alkotják a fő égtájak tengelyét. A legtöbb társadalom megállapítja a falvai tájolását, néha a földjeiét is (Kukuya, Kongói Köztársaság) ennek a tengelynek a mentén éppúgy, mint a sírokét. Néha nem várt eredmények születnek. Ahol egy terület tájolása egyetlen tengelyhez kötődik, mely valamiféle földrajzi elem, aszerint fog változni, hogy az egyes részek hogyan viszonyulnak az adott elemhez. Itt "a folyó folyásiránya" nyugatra van, ott meg északra; itt "a hegytető felé" keletet jelent, máshol meg nyugatot. Nem csak azt láthatjuk, hogy a vándorlások egy kiemelt irányból indultak el, mint például a Kuba nép (Zaire) vagy a Kaguru nép (Tanzánia) esetében, ami az elbeszélést inkább kozmológiává, mint történelmivé teszi; arra is találunk változatokat, hogy a származást földrajzi elemekhez kötik. Csak azok a társadalmak tudnak pontos információkat adni vándorlásukról, akik a nap járását veszik alapul az irányok megállapításához, de sajnos ezek kisebbségben vannak, kivéve talán

Nyugat-Afrikában, ahol a legtöbb nép származása helyéül keletet jelöli meg.

Az okok ismerete minden nyílt történelmi szájhagyományban hallgatólagosan van jelen. Leggyakrabban különálló, közvetlen okként jelenik meg minden jelenség esetében. Ebben az esetben minden dolognak az idők kezdeténél keresendő okot tulajdonítanak. A kazualitás legtöbbször a gonosznak tulajdonított okok tanulmányozásán keresztül érhető meg a legjobban. Ezek nagyon gyakran közvetlenül kapcsolódnak a boszorkánysághoz, az ősökhez, és így tovább. A kazualitás tanulmányozásának ebből a formájából adódik, hogy a változás néhány meghatározott területen figyelhető meg, mint például háborúk, királyi öröklődés, és így tovább, ahol a sztereotípiák szerepet játszanak. Végül hozzá kell tenni, hogy az okozatiság kutatásának ez a vázlata nagyon kevés, és más okozati kutatásokkal kell kiegészíteni, melyek összetettebbek, és melyek kisebb társadalmi intézményeket érintenek.

A történelmi igazsággal kapcsolatban: ez mindig nagyon szoros kapcsolatban áll a továbbadott szájhagyományhoz való hűséggel. Ez jelentheti az uralkodókkal való egyetértést (Idoma nép, Nigéria) vagy annak felismerését, hogy a hagyomány az előző generáció véleményével egyezik.

A gondolati kategóriák összekapcsolódnak az értékek szimbolikus kifejezésével, olyan jelenséget alkotva, melyet az antropológusok "mítosz"-nak hívnak. Azok a mítoszok, melyek a legjobb alapot nyújtják a mitológiai újraértelmezésekhez, az eredetet (és egyben a nép lényegét, létezésének értelmét) magyarázó mítoszok. A csónakokkal való vándorlást leíró Kuba elbeszélések nagy részét sikerült megmagyarázni a vándorlás rejtett értelmének felfedésével: a Kuba nép a folyás irányával szemben utazott (a szenttől a profán felé). Hasonló módon sok vándorlás és származási terület nevét sikerült megmagyarázni kozmológiai fogalmak alapján. A Kuba szájhagyományban az ötlet nehezen volt észrevehető, de sok más etnikai csoport esetében az összefüggés meglehetősen világos. Ezért van az, hogy sok etnológus, sajnálatos módon követve Beidelman példáját, a strukturalisták vagy funkcionális szociológusok odáig jutottak, hogy tagadták, hogy bármely szájhagyománynak bármilyen értéke lenne, mivel, amint állítják, mind csak a világ gondolati struktúráinak kifejeződése, melyek minden gondolat mögött ott vannak, mint imperatív kategóriák. Ugyanez a kijelentés vonatkozhatna erre a szövegre amit most ön éppen olvas, vagy Beidelmanra megára! Ezek az antropológusok láthatóan túloznak. Ráadásul legtöbb állításuk meglehetősen elméleti. Egy történésznek észben kell tartania, hogy minden egyes esetben szükség van okokra, amikért tanulmányoz vagy elvet egy hagyományt, és meg kell keresnie ezeket az okokat. Egy hagyományt csak akkor lehet elvetni, hogyha a lehetőség, hogy *tisztán* szimbolikus tartalommal bír, erős és bizonyítható. Legtöbbször ugyanis a hagyományok egyszerre tükröznek mítoszt (a szó antropológiai ér-

telmében) és történelmi tartalmat. Ilyen körülmények között a történelmi arások egyben mitológiai források, mivel az értékek és érdeklődés rendszeréből eredő minden sztereotípa nem csak mitológiai üzenet, hanem történelmi titkosírás is, amit meg kell fejteni.

Kronológia

Ha nincs kronológia, nincs történelem sem, mert akkor nem lehet elkülöníteni az előbb és utóbb történt eseményeket egymástól. A szájhagyomány mindig *relatív* kronológiát ad, generáció-listák formájában. Általánosságban véve, ez a kronológia lehetővé teszi, hogy a tanulmányozott társadalom teljes hagyomány-anyagát elhelyezzük egy keretbe, amit a genealógia, a királylista vagy a korcsoportok listája alkot, és amely a legszélesebb földrajzi területet fedi le; de nem teszi lehetővé, hogy az események relatív sorrendjét az adott területen kívüli eseményekhez kapcsolhassuk. Fontos történelmi események, még néhány helyi fejlődés is figyelmen kívül marad vagy kétségessé válik, mert az egység, ami alapján a kronológiát megalkotják, területileg túlságosan le van szűkítve. A családi genealógia csak egy családra érvényes és arra a falura (vagy falvakra) melyben az adott család él. Például az Embu nép (Kenya) kronológiája korcsoportokon alapul, és csak arra a kis területre terjed ki, melynek ifjait egyszerre avatják be.

A relatív kronológiákat tehát össze kell kapcsolni, és ha lehet, abszolút kronológiává kell alakítani őket. De előbb meg kell oldani egy másik problémát: meg kell bizonyosodni róla, hogy a felhasznált információk valóságosak, és nem torzították el az időtartamukat.

Egyre tisztábban kitűnik, hogy a szájhagyomány kronológiája két ellenkező irányú torzuláson mehet keresztül: néha megrövidül, néha pedig megnyúlik az adott események valódi időtartama. Arra is van tendencia, hogy a generációkat, uralkodóváltásokat és a korcsoportok egymásutáni-ságát általánosítsák, hogy megfeleljenek a társadalom adott normáinak. Ráadásul az információ jogi viták kitörésére adhat okot.

Néhány kivételes esetben, például Ruandában, a hagyomány egységesítésének feladata specialisták egy csoportjára esik, akik állításaikat régészeti felfedezésekre alapítják.

Etnológusok kimutatták, hogy az úgynevezett "részekből álló" társadalmak hajlamosak kitörölni a "haszontalan" ősöket, vagyis azokat, akik nem hagytak hátra külön csoportot alkotó utódokat. Ez magyarázza, hogy egy adott társadalomban miért marad minden csoport genealógiai időtartama egyforma. Csak a "hasznos" ősöket használják fel a jelen magyarázatakor. Ez néha a genealógiai időtartam észrevehető megváltozásához vezet. Ráadásul a demográfiai változások néha a leszármazottak számát annyira lecsökkentik ősének testvéreitől származó más csoportok létszámához képest, hogy nem tud tovább önálló

maradni szomszédai körében, és így beolvad valamelyikükbe. A genealógiát ilyenkor újraírják, és a beolvasztott népesség őse átadja a helyét a nagyobb csoport őseinek. A genealógia így leegyszerűsödik. Egy etnikai csoport identitását általában egyetlen ősre alapozzák, akit a leszármazási tábla tetején helyeznek el. Ő az “első ember”, az alapító hős stb. Ő lesz az apja vagy anyja az első “hasznos” ősnak. Ily módon tüntetik el a rést a származás és az ismert történelem között. Sajnos ez a folyamat gyakran vezet olyan szituációhoz, amelyben gyakorlatilag lehetetlen biztossággal visszamenni a jelennél néhány generációnál korábbra.

Úgy gondolták, sok afrikai társadalom, főleg a monarchiák, elkerülték ezt a folyamatot. Nem volt rá indok, hogy a királyok leszármazási listája miért ne lenne valós, vagy miért kéne megkérdőjelezni, kivéve ha dinasztiaaváltáskor megváltoztatták, hogy az új uralkodó hatalmát legitimálják a régi őseivel. A királyok és generációk száma még mindig valósnak tűnt. Az utóbbi időben azonban részletes tanulmányok kimutatták, hogy ez nem teljesen igazolható. Az időtartam-változás, megnyújtás vagy egységesítés a dinasztikus tradíciókat épp úgy érinti, mint a többit. A királylistákból például a bitorlókat (vagy azon uralkodókat, akiket akár az uralmuk után bármikor, akár a jelenben bitorlóknak tartottak) legtöbbször egyszerűen kihagyták, mint ahogy azokat a királyokat is, akik nem estek át beavatása szertartáson, ami gyakran meglehetősen hosszúvá nyúlt. Ha egy király lemondott a trónról, és később ismét hatalomra jutott, uralmát gyakran folytonosnak tekintették. Mindezek eltorzíthatják a történelmi folyamatot.

Azokon a területeken – például a tavak vidékén - ahol az öröklés apai ágon és az elsőszülöttség jogán történik (patrilinearitás és primogenitúra) a tények regularizálásának gyakorlata oda vezetett, hogy meglepően sok a szabályos öröklődés (apáról fiúra), sokkal több a más területeken ismert átlagnál, vagy akár a maximumnál. Ez az egységesítési folyamat tipikus egyenes genealógiát hoz létre az idők kezdetétől egészen a tizenkilencedik századig, ahol is szélesen szétágazik. A generációk számának növelésével meghosszabbítják a dinasztiaát, mivel az oldalági leszármazottakat apa és fiaként mutatják be. Megnyújthatják vagy rövidíthetik a listát az azonos nevű személyek körüli félreértések, az uralkodási név és a személynév közötti eltérések és egyéb hasonló részletek is. A gyarmati időkben, főleg azokon a területeken amik közvetlen hatalom alatt álltak, erős volt a készítés a dinasztiaák megnyújtására, mert az európai társadalmak – sok afrikaihoz hasonlóan – nagy tisztelettel fordultak az antikvitás felé, és ezért minden lehetséges módot és minden homályos eszközt felhasználtak a dinasztiaák megnyújtására. Minden lehetséges nevet felhasználtak, melyeket szükség szerint meg is ismételtek királyi nevek ciklusaival, és az oldalágakat lemetstették, hogy növeljék a családta törzsét.

Végül pedig minden királyság esteében van egy rés a kozmogóniához tartozó alapító hérosz és az első történelmi "hasznos" király között. Csak nagyon pontos kutatások deríthetnek fényt rá, hogy a fent vázolt folyamat végbement-e vagy sem. Szabálytalanságok jelenléte az öröklésben és a leszármazásban sokszor a történehetőség legjobb bizonyítéka, mert az egységesítéssel szembeni ellenállást mutatja.

A korcsoportokra alapuló társadalmakat ez idáig még nem vetették alá hasonlóan alapos vizsgálatoknak. Néhány esetben kimutatható, hogy az egységesedési folyamatok rendszeresebb ciklusokat alakítanak ki vagy csökkentik az azonos nevű emberek körüli félreértéseket. A korcsoportokon belüli öröklődés különféle fajtái azonban még tanulmányozásra várnak. Nem tehetünk általánosításokat, de azt feltételezhetjük, hogy a felmerülő problémák hasonlóak, mint a genealógiák esetében, mert itt is generációk alkotják az alapegységet.

Az a részletes tanulmány, mely a fenti információk többségét szolgáltatta, kimutatta, hogy egy dinasztikus generáció átlagos hosszúsága huszonhat és harminckét év között változik. A minta főleg patrilineáris volt, de a modell matrilineáris dinasztiák esetében is igaz lehet. Az uralkodás időtartama olyan mértékben változó az öröklési rendszertől függően, hogy nem vonhatunk le belőle általános érvényű következtetéseket. Még ugyanolyan öröklési mód esetén is jelentős eltérések vannak az egyes dinasztiák között.

A fenti információk alapján a generációk alkotta relatív kronológia abszolút kronológiává alakítható, kivéve ha a generációk torzulása olyan mértékű, hogy lehetetlenné teszi a feladatot. Először kiszámítják az átlagot az írott források alapján megállapított első abszolút kronológiai támpont és a jelen között, majd visszavetítik a múltba, ha huszonhat és harminckét év közé esik. Az átlag azonban csak átlag. Valószínűségük növekszik a számításba vett generációk számával, és a számítások csak a periódusok kezdetére adnak megbízható dátumot, legjobb esetben századonként egyszer. Az ennél nagyobb pontosság hibákhoz vezethet. A kiszámított dátumokat minden esetben időtartammal kell ellátni, hogy jelezzük ezt a tényt. Így a Kuba Királyság alapítására adott +-1635 azt jelzi, hogy a dátumot genealógiák és királylisták alapján számították ki.

Ugyanezzel a módszerrel lehet meghatározni az uralkodási idő átlagos hosszát. Kimutatták, hogy ez az átlag kevésbé megbízható, mint a generációk esetében. Ennek egyik oka az, hogy az átlag múltba való visszavetítése esetén feltételezik, hogy az öröklési rendben nem történt változás. Pedig ez változhatott az idők folyamán. Valójában feltehetően változott is új dinasztiák kezdetekor, mert az alapítás újítással jár, és az új öröklési rend bizonyos idő után szilárdul meg. Ráadásul a számításnál figyelembe kell venni a várható élettartamban bekövetkezett változásokat is. Mivel a hibalehetőség nagyobb, ebből az következik, hogy különösen hasznosak az írott források vagy más módok által

meghatározott abszolút dátumok használata, minél régebbre visszamenőleg.

A relatív kronológiánál maradva, lehetőség van szomszédos csoportok összehasonlítására és egybeesések felderítésére. Két megnevezett király közötti csata például ilyen egybeesést jelent. Lehetővé teszi, hogy a két relatív kronológiát összeillesszük és egyet csináljunk belőlük. Azt is bebizonyították, hogy háromnál több különálló egység közötti egybeesések már nem tekinthetők érvényesnek. Bebizonyítható, hogy A és B egy időben éltek, vagy A és C egy időben éltek mert mindketten találkoztak B-vel. Így aztán $A=B=C$, de tovább nem mehetünk. A tény, hogy A és C találkozása B-vel B életén belül bármikor történhetett, megmagyarázza, miért $A=C$ a határ. A gyakorlatban az ókori Közel-Kelet kutatása során ez igaznak bizonyult. Kétségtelen, hogy az egybeesések körültekintő használatával viszonylag nagy, közös relatív kronológiával rendelkező területeket lehet rekonstruálni.

Miután a genealógiai dátumokat megvizsgálták, abszolút dátumot nyerhetünk, ha a hagyomány említ egy napfogyatkozást. Ha a napfogyatkozásra több lehetséges dátum is van, ki kell deríteni, melyik a legvalószínűbb. Ugyanígy dolgozhatunk egyéb asztronómiai jelenségekkel vagy kivételes éghajlati jelenségekkel, melyek katasztrófát okoztak. Itt nagyobb a bizonytalanság, mint a napfogyatkozások esetében, mert például Kelet-Afrikában több az éhínség, mint a napfogyatkozás. A napfogyatkozások kivételével az ilyen információk főleg az utóbbi két évszázadra vonatkozóan hasznosak; sok nép megőrizte nagyon régi napfogyatkozások emlékét is.

(ford.: Zalka Csenge Virág)

A szájhagyomány kiértékelése

Amint a forrásokat irodalmi és szociológiai kritika alá vetettük, a valószínűség mértéke alapján osztályozhatjuk. Ez a fajta értékelés nem fejezhető ki számokban, mindazonáltal nem is valós. Egy hagyomány pontosítása elősegíthető, ha információit összevetjük más önálló tradíciókkal, illetve más forrásokkal. Ha már több egybehangzó forrásunk van az nagyban megnövelheti azok tartalmának valószínűségét. A forrásoknak azonban garantáltan függetleneknek kell lenniük egymástól. Sajnos sokáig tendencia volt az etnikai csoportok közötti tiszta, hibátlan átadás feltételezése. Valójában azonban az angolai imbangalák vagy a gyulák és hauszák kereskedőkaravánjai olyan történet-töredékeket hordozhattak, amelyek a helyi történelemben csak azért olvadtak bele, mert jól beleillettek. Később, a gyarmatosítási korszak elején új kapcsolatok jöttek létre a különböző csoportok tagjai között, ez természetesen információcserével is járt, ami érintette a hagyományokat is.

Ez különösen a közvetett uralom alatt álló régiókra igaz, ahol a királyságok, már csak praktikus okokból is saját történelmet akartak. Ráadásul minden ilyen újonnan kialakult történelemre hatással voltak olyan művek is, mint Johnson könyve az Oyo Királyságról (Nigéria) vagy Kaywé (Uganda) Bugandáról. Ezt követte a történelmek általános „szennyeződése”, főleg amikor utólag leírták őket a Joruba Államban és az angol nyelvű területeken, különösen a királylistákat egészítették ki, hogy legalább olyan hosszúak legyenek, mint a mintáikban szereplők. Ez a két példa is azt mutatja, hogy alapos vizsgálat alá kell vetni két hagyományt, mielőtt kijelentenénk, hogy azok egymástól teljesen függetlenek. Jól meg kell vizsgálni az archívumokat is és tanulmányozni kell a gyarmatosítás előtti kapcsolatokat is ahhoz, hogy tiszta képet kaphassunk.

Az írott és archeológiai adatokkal való összevetés vezethet el a források függetlenségének megállapításához. Abban az esetben, ha egy térség lakói bizonyos hagyományokat tradicionálisan a térség őslakóinak tulajdonítanak, az egyáltalán nem jelenti azt, hogy azok valóban ezen őslakókhoz kapcsolhatók. Az ilyen források nem nevezhetők függetlennek, hiszen az adott lakossághoz kapcsolódnak. Az ilyen esetek érdekes találgatásokra adhatnak okot, ez különösen igaz az úgynevezett Tellem-maradványokra a Dogon államra (Mali) és Sirikwára (Kenya), hogy csak a legnevezetesebb példákat említsük. Sok esetben bebizonyosodott, hogy az archeológia minden kétséget kizáró bizonyítékot szolgáltathat egy szájhagyomány valóságtartalmának értékelésekor. Ez történt Koumbi Saleh (Mauritánia) és Lahe Kisale (Zaire) esetében is.

Sok esetben rendkívül nehéz a szájhagyomány útján fennmaradt és az írott források összevetése, hiszen a két forrástípus általában különböző mozzanatokra koncentrál. Az országokat leíró külföldi író elsősorban a gazdasági és politikai tényekre koncentrál, míg a szájhagyomány az idegenekről csak mellékesen emlékezik meg, ha egyáltalán megemlíti őket. Sokszor két forrásnak semmi köze egymáshoz, még ha azonos időszakból származnak is. Egyezések csak olyan esetekben fordulnak elő, amikor a külföldiek elég ideje telepedtek már le ahhoz, hogy érdeklődjenek a helyi politikában és megértsék azt. A szenegáli völgy kitűnő példa volt erre, egészen a 17. századtól.

A szájhagyományozott források ellentmondása esetén a legvalószínűbbet kell kiválasztanunk. Kompromisszum keresése a két forrás között általában nem vezet eredményre.

Az orális és archeológiai források közötti szembetűnő eltérés esetén általában a későbbi forrás tekinthető hitelesebbnek. Szájhagyományozott és írásbeli források eltérése esetén éppen úgy kell eljárunk, mintha két szájhagyományozott forrásunk lenne. Az írott források számadatai általában megbízhatóbbak, a szájhagyományozott történetekből azonban jobban következtethetünk az indokokra. Végül a történész megpróbálja kikövetkeztetni, hogy mi a legvalószínűbb. Ext-

rém esetben, amikor csak egy szájhagyományozott forrás áll rendelkezésre, amelyről bebizonyosodott, hogy torzított, a torzítás mértékére való tekintettel kell interpretálni a forrást.

Végül a történész sokszor nem elégedett szájhagyományozott forrással. Megjegyezheti, hogy nem hisz a forrás hitelességében, de jobb forrás hiányában kénytelen ezt használni, amíg elő nem kerülnek jobbak.

Gyűjtés és publikáció

Az eddig elmondottakból következik, hogy a történelmi kritika szempontjából nélkülözhetetlen anyag gyűjtése a helyszínen kell, hogy történjen. Ezért a kutatónak jól kell ismernie az adott kultúrát, társadalmat és nyelvet (vagy nyelveket). A történész maga is elsajátíthatja mindezt, de szakemberek segítségét is igénybe veheti. Ilyen esetben azonban a történésznek kell feldolgoznia az etnológustól, a nyelvésztől vagy a fordítótól kapott információkat. Ezt követi a források feldolgozása, szisztematikus elemzése. Mindez hosszú tartózkodást követel a területen, ami még hosszabb, ha a tudós kevésbé járatos az adott kultúrában. Meg kell, hogy állapítsuk azt is, hogy a saját társadalomtörténet vizsgálata során szerzett ismeretek nem elegendőek. A szociológiai összehasonlítás nélkülözhetetlen, a történésznek újra meg kell ismernie saját kultúráját. A tapasztalatok azt mutatják, hogy egyes szájhagyomány-felvételeket olykor azok sem teljesen értik, akiknek a felvételen szereplő szöveg nyelve az anyanyelvük. Sok esetben az okozza a gondot, hogy más dialektusban beszélnek. Ezenfelül ajánlatos a fordításnak legalább egy részét átnézni egy nyelvészrel, hogy megvizsgálja azt, hogy a szöveg tartalmazza-e a megértést alapvetően befolyásoló jeleket, például a hangsúlyokat.

Tradíciók gyűjtése sok időt és türelmet igényel. Egy kezdeti próba-időszak után egy jól átgondolt terv elkészítésére van szükség, amely számításba veszi a speciális körülményeket is. Olykor népszerű forrásokat is mintául vehetünk, de ezeket nem szabad rendszertelenül alkalmazni. A minták felhasználásánál figyelembe kell vennünk ezek használatának szabályait. Ha válogatás nélkül gyűjtünk nagy mennyiségű anyagot az téves eredményekhez vezethet. A kutatónak gondot kell fordítania a tradíciók közvetítésének módjára is. Nagyon gyakran találkozhatunk olyan adatközvetítővel, aki tudását nyomtatott forrásokból, újságokból vagy tudományos írásokból, sőt rádió- és televízióadásokból meríti. Az ilyen kutató munkája sokszorosításával még nagyobb kárt okozhat.

Vannak azonban más, finomabb „szennyeződések” is. Néhány – legtöbbször igen régi – kézirat és tudósítás a gyarmati időszakból bekerült a tradícióba, mint ősi igazság. Ezért a lehető legalaposabban át kell vizsgálni a tudományos munkákat, tankönyveket, rádióadásokat, stb..

A felfedezett hibát ki kell javítani, az adatközlővel pedig közölni kell, hogy a könyv vagy rádióadás, amit forrásként használt hibás.

A kutatás megtervezése tisztán a történelmi eszme figyelembe vételével kell, hogy történjen. Soha nem vállalkozhatunk a teljes tradíció feltérképezésére, ez csak információhalmaz felhalmozásához vezet. Először is meg kell határozni a vizsgálni kívánt történelmi problémát, ezután kezdhetjük csak a források felkutatását. A problémák megfogalmazásához szükséges az adott kultúrában való elmélyülés. Ezután a kutató elhatározhatja, hogy – mint a legtöbb esetben – megkezdje az adott térség politikatörténetének kutatását, de dönthet a társadalom, a gazdaság, a vallás, a kultúra vagy a művészet vizsgálata mellett is. Minden esetben más lesz a kutatási stratégia. A mai kutatásból legjobban a történelmi tudatosság hiányzik. A kutatók túlzottan támaszkodnak arra, amit előttük már megállapítottak.

A türelem hiánya a másik probléma. Mindenki olyan nagy területet akar feltárni, amekkorát csak lehet, a lehető legrövidebb idő alatt. Ilyen körülmények között nehéz kiértékelni a forrásokat, befejezetlenek maradhatnak. Sokszor kevés az információ a forrás átalakulásáról és átadásáról. A munka rosszul lett elvégezve. Különösen káros kijelenteni egyes területekről, hogy jól kikutatottak, ez ugyanis csökkenti az esélyét annak, hogy a jövőben bárki is komoly kutatásba kezdjen az adott régióban. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy a szájhagyomány gyorsabban tűnik el, mint gondolnánk. A feladat sürgőssége azonban nem jelenthet indokot a felületes munkavégzésre. Sokszor kimondták már, hogy ez a nézet utópisztikus, megvalósíthatatlan. Mindazonáltal ez az egyetlen módja annak, hogy a rendelkezésre álló idő alatt megfelelő munkát végezhessünk. Sokszor a kutatás igen csekély eredményt hoz a kutatott területen, de szinte minden esetben hozzájárul a nyelv, irodalom, társadalmi rendszer kutatásának elősegítéséhez.

Ameddig a munka nincs publikálva, addig nem tekinthető befejezettnek, hiszen a kutatók számára nem hozzáférhető. Legalább a felhasznált forrásokat fel kell tüntetni, emellett bevezetővel, lábjegyzetekkel, tartalomjegyzékkel kell ellátni a tanulmányt. Egy kiadó sem fogja azonban kiadni művünket, ha minden variánsához és a legapróbb magyarázatokhoz is ragaszkodunk. Minden munka bemutatja a tradíciók gyűjtésének folyamatát és a forrásokról és szerzőkről listát közölhet, ami lehetővé teszi majd, hogy az olvasó véleményt formáljon a gyűjtés minőségéről és hogy megértse miért is választotta a szerző az egyik forrást a másik helyett. Éppen ezért a munkában minden forrást külön kell kezelnünk.

Említést kell tennünk még a kiadványok egy speciális fajtájáról. Itt ugyanazokat a mintákat kell követni, mint a kéziratok publikációjánál. A gyakorlatban ilyen kiadványt több szakember állít össze. Nem mindenki történész, nyelvész és etimológus egy személyben, ezért a legjobb kiadott szövegkiadványok két szerző közös munkájaként láttak napvi-

lágot és általában legalább egyikük nyelvész. A szövegek kiadása meglehetősen nehéz, hálátlan munka, ez magyarázza a szövegkiadványok kis számát.

(ford.: **Lukács György**)

Tanulságok

Szájhagyományokat jelenleg minden afrikai országban gyűjtenek. Az információk e hatalmas tömege legnagyobb részt a 19. századra vonatkozik, de csak az egyik forrása a történelmi rekonstrukciónak, e korszakhoz a másik fő forrás az írott dokumentumokból adódik. Évente 5-6 olyan munka jelenik meg, amelyek teljes mértékben a szájhagyományokon alapulnak. Típusukat illetően ezek főleg politikai történelemmel, illetve a királyságok történetével foglalkoznak, földrajzi szempontból Kelet-, Közép- és egyenlítői Afrikára összpontosulnak, ahol gyakran a szájhagyományokból adódik az egyedüli forrás. A kronológiák ritkán nyúlnak vissza az 1700 előtti időkre, vagy pedig bizonytalanok az annál korábbi időkre vonatkozóan. Számos kutató úgy hiszi, hogy az ismeretek zöme nem származik az 1800-nál régebbi időkből. Jóllehet, ahogyan egyre inkább feltárjuk a hagyományok természetét, azok az információk, amelyeket korábbi időkben gyűjtöttek, egyre inkább felértékelődnek. Így például a Cavazzi által a 17. században gyűjtött hagyományok tudományos felhasználására csak egy 1970-ben megvalósult terepmunkát követően kerülhetett sor.

A recens szájhagyományok mellett rendelkezésünkre áll az irodalmi (népköltészeti) hagyományok széles köre, mint ahogy maguk az epikus elbeszélések vagy a kozmogóniai ismeretekre vonatkozó adatok, amelyek gyakran igen régi időkre vonatkozó történelmi ismereteket is magukba foglalnak. A Szungyata eposz lehet itt az egyik példa. A szájhagyomány maga sosem teszi lehetővé, hogy időpontokat rögzítsünk. ...

(az utolsó részt fordította és a teljes szöveg magyarra átültetését ellenőrizte: **Biernaczky Szilárd**)